

Wat eens was

1

‘De tijd gaat snel, gebruik hem wel,’ mompelt Miebet en ze werpt een blik op de wekker, die op de hoek van de schoorsteenmantel seconden en minuten luid tikkend de eeuwigheid in slingert. Ze zucht eens diep en duwt met een pijnlijk gezicht beide handen in haar lendenen.

‘Vermoeidheid, niks dan vermoeidheid,’ zegt dokter Verhoog. ‘Ik zal je wat pijnstillende tabletten voorschrijven.’ En met een blik op de parelende zweetdruppeltjes op haar voorhoofd voegt hij eraan toe: ‘En houd jezelf in de gaten hè, stop met al dat wassen, die kakmadams op de Singel en Hoofdgracht mankeren niks aan hun handen.’

Ze ziet een grimmig trekje op zijn gelaat, maar ook de vriendelijke oogopslag achter de glinsterende brillenglazen als hij naar haar kijkt. Dokter Adriaan Verhoog is de gemeente-arts en de steun en toeverlaat van al die patiënten met verloren illusies uit de achterstandswijk. Ze dragen hem op handen. Dokter Verhoog, die op een gehuurde solex een keer per week zijn patiënten bezoekt omdat hij met zijn auto zo moeilijk kan keren in de smalle straatjes. Hij is in de buurt een meer geziene gast dan de pastoor of de dominee, met Gods liefde op hun lippen. Dokter Verhoog en beide hoogwaardige godsdienaars zijn dan ook bepaald geen vrienden, al weegt goeiedag en goeienavond geen pond tussen de heren, en vorige week wist Trien Wiggers

haar te vertellen dat ze met eigen ogen had gezien dat de dokter de pastoor had opgepikt en bij de pastorie had afgezet.

Adriaan Verhoog rommelt wat in zijn dokterstas, legt een doosje op tafel en zegt: ‘Twee tabletten per dag met water innemen, hou je eraan en de pijn zal verminderen. En een rolletje drop voor je bloedjes. Trouwens, hoe gaat het met die handenbinders?’

Hoort ze het goed? Trilt er iets in de stem van de dokter? Hij staat bekend als een groot kindervriend. Zelf heeft hij geen kinderen en nu is hij ook nog weduwnaar... Ze vraagt zich weleens af: zien mensen die kinderloos zijn kinderen als hun grootste geluk? Maar zij, die ze wel hebben, komen er snel achter. Kinderen zijn een gemengd genoegen, je brengt ze groot voor anderen en zelf offer je je op. Ze trappen je soms op je ziel, maar je blijft van ze houden. Miebet, die alle dagen drie monden moet voeden en met die van haarzelf erbij vier, en dat met een mager pensioentje, weet er alles van.

‘Best, dokter en net als hun moeder: gezond maar arm.’

De dokter blikte peinzend uit het raam en draait zich dan weer om. Ze ziet de warme blik in zijn grijsblauwe ogen. ‘Mis, Miebet, je bent schatrijk. Drie bollebozen van kinderen, dat is toch een rijkdom! Bekijk het eens door een andere bril.’

Ja hoor, door een andere bril... Mensen met geld hebben makkelijk praten, en al is een arts ook een-twee-drie geen miljonair, dokter Verhoog zal toch meer stuivers in zijn knip hebben dan zij met haar drie bloedjes. Ze moet er niet aan denken de was de deur uit te doen. Vooral de vrouw van de notaris is goed van betalen, en met de kerst

is er altijd voor de kinderen een kerstkrans en voor haar een extra centje. Voor zo'n klant doe je toch alles? Er is nog weinig veranderd in de wereld. Je hebt rijken en armen, van de laatsten zijn er het meest, waaronder zichzelf, door een ongeval met Krijn op de bouw, dat hem zijn leven kostte. Ondanks haar weduwepensioentje holde ze achteruit, de prijzen stegen op alle fronten. Ook van de huurhuizen, waardoor ze – met nog zovelen – de huur niet meer kon betalen en in de gribusbuurt kwam te wonen. Een huis met een kamer met bedstee en twee opbergkasten, een kleine keuken, een betegelde plaats van vier bij vijf, een klein portaal met een wandtrap die naar de zolder leidt, waar de kinderen slapen. Zijzelf sliep beneden in de bedstee, met Pietepoes, de zwarte kater aan het voeteind. Het is een huisje van niks, maar de huur is schraal. Daarvoor de tijd samen met Krijn en de kinderen, ze moet er niet aan denken. Het is verleden tijd, al tjokkert soms het verlangen door haar lijf. Krijn was virtuoos in het beminnen, je steeg boven jezelf uit. Na drie jaar overvalt haar soms nog dat intense verlangen, en voelt ze weer zijn strelende handen, hoort ze zijn zacht gefluisterde woorden. Dan laat ze zich in haar gedachten en gevoelens meeslepen, totdat ze met een schok wakker schrikt, uit bed springt, haar nachtpon uittrekt en in het keukentje haar naakte lichaam afspoelt met koud water. Meestal zinkt ze daarna weg in een diepe slaap, waaruit Betsie haar de volgende morgen wakker schudt. 'Je hebt je verslapen, mama, het is al over halfnacht en ik moet om halfnegen op school zijn.' Minachtend laat ze erop volgen: 'Leuk hoor.'

Bram, de oudste van het drietal, ziet het meer als een zegen. 'Lekker te laat op school, met rekenen, meester Clau-

ting is toch een rotvent. Hij heeft altijd de pik op mij, van mijn part kan 'ie ontploffen.' Woorden die haar bijblijven. Vanaf het begin op school heeft hij al moeite met rekenen. Ze moet toch maar eens met haar zuster gaan praten. Ria heeft naast haar twee eigen kinderen toentertijd een kind uit Chili geadopteerd, Raoul, een schat van een knul en hoogbegaafd. Hij sloeg een aantal klassen over, ging naar de havo en de zeevaartschool, haalde met gemak zijn eindexamen en vaart nu als stuurmansleerling. Misschien wil hij in zijn vakantie Bram helpen met rekenen. Raoul is de beroerdste niet, al is zijn moeder Ria er een van hempje-raakt-mijn-gatje-niet', geen makkelijke tante. Enfin, toch maar eens met Raoul gaan praten, je kunt nooit weten.

Vorige week kwam Ria even aanwippen. Ze legde een bos bloemen op de tafel en zei: 'Hier, voor jou, het brengt een beetje fleur in je huis.' Bom, Ria zit. 'Heb je al thee?'

Overrompeld door dit onverwachte bezoek spoelde Miebets handen onder de kraan en zei: 'Nog niet, maar als je trek hebt, zet ik gauw een bakkie.'

Ria, altijd een dame van top tot teen, maakte een verveeld handgebaar. 'Laat maar.' Ria laat haar blik rond gaan en zegt op een laatdunkend toontje: 'Mijn hemel, Miebets, dat je in die gribus blijft wonen, het kan toch wel anders?'

Miebets rilt. Waarom zegt Ria dit? Een gribus, ze weet het zelf wel, maar toch, het zijn mensen zoals wij allemaal. En de een heeft een ietsje meer in de knip dan de ander. Wat dat betreft heeft Ria geen klagen, haar man is havenmeester, gratis wonen in een huis van Rijkswaterstaat, en twee of drie keer in het jaar met vakantie. Hoe zei Krijn het ook alweer? Die twee leven hun eigen leven en zijn hebbers, geen gevers, vooral je zuster. Voor haar, Miebets, was

dat in één klap verleden tijd, toen Krijn op de bouw uit het leven werd gerukt en zij met drie kinderen achterbleef, een schamel weduwepensioentje om van te leven. Dan sop je niet vet. En met Krijns beeld voor ogen zegt ze: ‘Je kunt veel zeggen Ria, maar als een man sterft komt voor zijn weduwe de grote verandering. Je komt alleen te staan, vrienden en kennissen staan je met raad en daad bij, vooral de eerste weken. Daarna zakt het al gauw af, iedereen heeft zijn eigen besognes. Enfin, er is één troost. Weet je nog wat grootmoeder altijd zei?’

‘Nou? Laat eens horen.’

‘Weduwe en wezen zijn Gods oogappels.’

Ria snoof minachtend. ‘Ach kom toch, de vroomheid droop daar van de wand.’

‘Als je maar weet, grootmoeder had een warm hart voor iedereen.’

‘Ach jij, als je alleen met je hart te werk gaat, kom je op de mist.’

Ze zwijgen. Dan zegt Ria: ‘Trouwens, je bent naar haar vernoemd, Miebet. In doen en laten heb je veel van haar weg.’

Wat Ria nu tegen haar zegt, moet ze even verwerken. Grootmoeder verloor haar man op zee, bleef zitten met drie kinderen. Hun eigen moeder verging het al net zo, vader overleed aan een acute hartstilstand. Ze bleef achter met twee kinderen. Grootmoeder, moeder én zij waren jong weduwe met kinderen. Plotseling komt er een lugubere gedachte bij haar op, die haar de adem beneemt. Er rust toch geen vloek op de familie?

Ze voelt een hand op haar arm. ‘Is er wat, kind?’ De stem van dokter Verhoog. ‘Je kijkt opeens zo verschrikt.’

Ze zegt het eerste wat in haar opkomt. 'Ik voel me de laatste tijd wat vermoeid.'

'Juist ja, vermoeid. En ik zeg je nogmaals: neem je een beetje in acht, een paar dagen rust zal je goed doen. Trek er een dag met de kinderen opuit, naar het park eendjes voeren, of naar de duinen bramen plukken of aan het strand pootjebaden. Ik noem maar wat. Maar laat het touw vieren, anders gaat het met jou de verkeerde kant op.'

De ernst waarmee hij het zegt. Ze tovert een glimlach tevoorschijn en zegt: 'Het park, de duinen of het strand? Dan moet het wel mooi weer zijn.'

'En waarom niet? Het is het enige dat Onze Lieve Heer een arm mens kan schenken, een dagje mooi weer. En als het moet maakt hij voor jou een uitzondering.'

'Geloof u nu zelf wat u daar zegt?'

Hij knipoogt. 'Reken maar, geloof geeft houvast. En nu moet ik er als de bliksem vandoor, naar de volgende patiënt. Dag Miebet, en netjes je medicijnen innemen, en wat kalmer aan, desnoods een paar wassen de deur uit, het komt je herstel ten goede. Dag kind.' En weg is dokter Verhoog. Staand voor het raam kijkt ze hem na, dokter Adriaan Verhoog, een vaderfiguur met een warm hart.

Adriaan schuift zijn koffertje tussen de bagageriemen. Hij heeft ook zo zijn gedachten hoe een mens buiten zijn schuld zo in de misère kan wegzakken, zoals Miebet en al die andere mislukte bedeedden hier in de armoedewijk. En sommigen blijven staande in hun hechte geloof, niet alleen Miebet, ook Klaas Koster, zeventig jaar jong en astmapatiënt. En Piet Korver, met zijn ingegroeide teennagel, en de tachtigjarige Sjaak van Praag, die in de jaren '40-'45 als een godswonder Auschwitz heeft overleefd. Hoe zei de man het laatst ook

alweer? ‘Al die smart, pijn en vernedering, omdat je in de ogen van de bewaker een Jood was, een soort dat moest worden uitgeroeid, dat is en blijft een litteken op je ziel.’

Terwijl hij vocht tegen zijn ontroering zocht hij naar de juiste woorden, die hij niet kon vinden. Hij wist alleen te zeggen: ‘En jij, Sjaak?’

Een zweem van een glimlach gleed over het rimpelige gelaat. ‘Was ik in die dagen anders dan al die andere gesjochten, Adriaan Verhoog? Ik heb Hem in die dagen menigmaal vervloekt, veroordeeld, en duizendmaal gevraagd waarom hij Zijn uitverkoren volk in de steek liet. Die haat in mij heeft lang geduurd, heel lang. Totdat ik begreep: laat los dat verdomde verleden, het lost niets op, verzoen je met jezelf, maar bovenal met Hem, de Schepper van hemel en aarde en al wat daarop rondscharrelt.’

Hij was diep onder de indruk van Sjaaks woorden en zei: ‘En is het je gelukt?’

Een peinzende blik. ‘Ik denk het wel, dokter. Na jaren van donkerte zie ik eindelijk weer een beetje licht. Kan ik in alles weer een beetje meegaan.’

Verhoog was nooit om een woordje verlegen, maar vocht nu tegen een brok in zijn keel, legde zijn hand op Sjaaks schouder en zei: ‘Houden zo, makker.’ En voegde er als troost aan toe: ‘Als ik volgende week weer kom neem ik een pakje rooktabak voor je mee.’

Sjaak, een stevige roker, zijn bruin besauste doorrookertje komt niet koud, is een en al verbazing. ‘Ik kan mijn oren niet geloven, al de heren medici komen ertegen in verweer en nu zegt...’

‘Dat dondert niet,’ zegt Verhoog, ‘voor jou zie ik het een keer door de vingers.’

Zo, en nu weg met dat gepieker, zijn kop erbij houden. Het koffertje zit vast, hij zwaait zijn been over het zadel, geeft een dot gas en daar gaat hij, op zijn puffende Solex op weg naar de volgende patiënt. Elke visite wordt vergoed door de gemeente, al wordt hij er niet rijk van. Om daarom al die sloebers in de steek te laten? Van zijn leven niet. Hij houdt van al die gebroken levens, vooral van de brave moeders met hun grut, en van de hardwerkende vaders die buiten hun schuld door een stagnerende economie hun baan zijn kwijtgeraakt, en nu hier en daar voor een mager centje een klusje opknappen. Maar hierover van hem geen woord, dan wordt het van hun schamele uitkering ingehouden, zakken ze nog dieper weg in kommer en ellende. Voor een werkeloze blijft niet veel meer over dan ‘ja meneer, nee meneer, dank u wel meneer,’ en netjes langs het lijntje lopen.

Voor Sjaak gaat na jarenlang tobben en verdriet eindelijk het licht weer aan. Voor veel arme sloebers hier in de wijk ging van de ene op de andere dag het licht uit, en daar sta je dan met de smoor in je lijf. En, hoelang gaat het duren?

Plotseling schrikt hij op uit zijn gepeins, iets harigs schiet voor zijn wiel. Fluks trapt hij op de rem, een stem roept: ‘Hé dokter, rijd je mijn hond niet voor zijn bast?’ Het is het rauwe stemgeluid van Nelis Snoerwang, de voddenjood uit de gribusbuurt.

Met de schrik in zijn lijf en een blik op de harige vacht op vier poten zegt Verhoog: ‘Je moet je hondje beter vasthouden, Nelis. Als er brokken door waren gekomen, was jij voor de kosten opgedraaid.’

Nelis klinkt zacht spottend als hij zegt: ‘Pluk ’s veren van een kikker, dokter, dat lukt je niet.’

‘Ik zei: als...!’

‘Als, als... Als de hemel op ons valt, dragen we allemaal een blauwe muts.’

Moet je dat daar zien staan, denkt Verhoog, de schipperspet met de glimmende klep achterover op zijn kop, de sjofele jas zonder knopen, om zijn middel vastgesjord met een rafelig eindje touw. Het is Nelis ten voeten uit.

‘Geen zorgen, dokter, komt tijd, komt raad.’

‘Je denkt er wel heel gemakkelijk over, Nelis.’

Nelis grinnikt. ‘Ik kan d’r niet moeilijk over doen.’

Verhoog schudt zijn hoofd en werpt een verbaasde blik op de glimmend nieuwe schoenen aan Nelis’ voeten. ‘Waar heb je die geschooid, ouwe scharrelaar?’

‘Opgeschooid?’ Nelis klinkt verontwaardigd. ‘Eerlijk gekregen van de burry.’

‘Kijk eens aan, onze burgervader, sta jij even in de pas, maar of ik je geloof is een tweede.’

‘Geloof kan ik je niet schenken, dokter.’

‘Nee, dat is er maar een, en houd Hem in ere.’

‘Preekstoelpraat, dokter, dat was vroeger al zo. Handjes vouwen, knietjes buigen, oogjes dicht en alles komt safe.’

‘Dat zijn jouw woorden, Nelis.’

‘Niet dan? De een bidt het eelt op zijn knieën, de ander ziet er geen heil in.’

‘Zo, zo, Nelis. Dus zo denk jij.’ Moet je dat brok onverschilligheid nu zien staan. Men zegt dat Nelis in zijn jonge jaren een tijdje bij schoenmakerij Rieuwers heeft gewerkt. Volgens Rieuwers sloeg Nelis meer op zijn vingers dan op de spijkertjes die in de zolen moesten. Het was al gauw bekeken. Nelis was verlost, hij zwierf liever langs de straat met een klusje hier en daar. Dat zat Nelis’ moeder, een struise

weduwvrouw niet lekker. Terwijl zij werkhuizen had hier en daar, liep haar zoon de kantjes ervanaf. Ze was het meer dan zat, en greep Nelis in zijn volle kuif. Niet langer meer gratis eten uit de vleespotten van Egypte, werken moest hij, net als zij. Er moest brood op de plank komen, en centen om de rekeningen te betalen. En op zijn tijd heeft een mens toch ook wel eens nieuwe kleren nodig.

Nelis kwam er niet meer onderuit, ging werken bij Croon, groothandel in lompen en metalen. Hij gaf zijn ogen er goed de kost en dacht: wat Croon kan, dat kan ik ook. Van de ene op de andere dag hield hij het voor gezien, en zette een eigen handeltje op. Dat was een schop tegen het zere been van Croon. Nelis haalde er zijn schouders over op, huurde voor een paar centen een handkar, en al gauw schalde zijn stem door de straat. 'Haal vodden bij je moeder, dan krijg je een molentje.' De plastic molentjes in de kleuren rood, wit en blauw waren in trek en de mensen zeiden: laat Nelis maar schuiven.

Toen kreeg hij mot met Rieuwers. Nelis had bedacht, gis als hij was, dat hij repen uit oude fietsenbanden kon snijden en onder schoenen en klompen plakken. Voor de minder draagkrachtigen die de bodem van hun portemonnee zagen. Zij wilden geen kwaad woord over Nelis horen. Maar Rieuwers en Croon dachten daar heel anders over, zij zagen concurrentie voor hun handel en konden zijn bloed wel drinken. Nelis haalde zijn schouders erover op, bleef er ijsskoud onder en verspilde er geen woord aan.

Nelis zet zijn petje recht, lijnt zijn hond aan en gaat ontspannen op de handkruk van de voddenkar zitten. Hij tovert een roestig shagdoosje uit zijn binnenzak, rolt met soepele vingers een sigaretje, likt het vloeitje dicht, strijkt

een lucifer af en steekt de brand erin. Als hij de rookwolk uitblaast, zegt hij: 'Niet zo boos kijken, dokter, mijn eerste sjekkie vandaag, en ik snak ernaar.'

'O, mij zul je niet horen. Er zijn er nog zovelen, het is praten tegen dovemansoren. Als je jezelf over een aantal jaren tegenkomt, moet je niet bij mij komen klagen.'

'Je hebt gelijk, dokter, stommelingen zijn het, die rokers. We frommelen het weg met een smoes of bedenken een of ander excuus. Straks liggen we tussen zes plankies, hoofie op een zijen kussentje, deksel d'r op, onder de grond en afgedaan.'

Verhoog glimlacht flauw. 'Blij te horen hoe je er zelf over denkt makker, je hand in eigen boezem steken en het zelf toegeven, daar is moed voor nodig.'

Nelis kijkt strak naar het ronddraaiende windvaantje op de torenspits van de kerk. 'Waarom niet, dokter. Koppen vol geleerdheid, harten vol liefde, maar op wat voor manier ook, als de tijd daar is, doen we dag met het handje en tot ziens aan de overkant.'

'Het is of ik een dominee hoor.'

Nelis kijkt verbaasd. 'Dominee? Kom nou toch, dokter, om zo te denken. Daar heb je geen stel hersens voor nodig, dat begrijpt zelfs een hond. Als je tijd om is, helpt er geen lieve moeder meer aan, is het punt-uit. Maar nu andere praat. Heb je nog wat handel voor een ouwe scharrelaar? Alles is welkom, en voor koper wil ik betalen.'

'Schiet je daarmee niet onder Croon zijn duiven?'

Nelis haalt zijn schouders op. 'Ik? Croon? Waarom zou ik? Hij struint met zijn vrachtwagen de hele regio af. Met mijn handkar moet ik het hebben van een wijkie hier en wijkie daar. Meer magere dan vette dagen, en hoor je mij

klagen? Croon jakkert alle dagen, heeft nooit genoeg en gunt een andere sjacheraar geen eerlijk stukkie brood. Als je d'r diep over nadenkt, is hij een stakker.'

Adriaan Verhoog kijkt hem verbaasd aan. 'Dus zo denk jij?'

'Waarom niet, dokter? U moet maar denken: de een is de ander niet. Maar om op mijn vraag terug te komen: heeft u nog wat op te ruimen? Alles is welkom.' En met een ondeugend knipoogje: 'Tot dameskorsetten aan toe.'

Dokter Verhoog kijkt de sjofele voddenboer aan. Hij geeft hem als arts zoveel te denken, eenvoudige woorden, gezien vanuit een eenvoudige levensvisie. Geen haat, geen onmin, maar begrip. Hij strijkt eens over zijn hoofd, klautert op zijn Solex, houdt zich met een been op de stoeprand staande en zegt nog: 'Kom in de namiddag maar even langs, Nelis, dan struinen we samen het schuurtje door. En nogmaals, houd je hond aan de lijn.'

Nelis lacht gul. 'Het zal d'r niet an mankeren.' En met een tik tegen zijn pet: 'De mazzel, dokter, vanmiddag om vijf uur, schikt het u?'

'Dat is goed, Nelis, ik reken erop.' Een peut gas en daar gaat dokter Verhoog naar zijn volgende patiënt.

En Nelis, puffend aan zijn sjekkie, kijkt de wegtuffende dokter na. Al de bewoners van de gribuswijk zijn het met elkaar eens, dokter Verhoog is een toffe peer, met hart voor zijn patiënten en een luisterend oor. Kom je met een zwevende vinger op zijn spreekuur, dan zegt hij: 'Voor zo'n onbenulligheidje naar de dokter? Hier, voor een week pillen, elke dag een en zoveel mogelijk met je hand in warm sodawater. Begrepen? Ja? Mooi zo. Volgende patiënt!'

Zo, zijn sigaretje is opgerookt. Nelis gooit de peuk op de grond en trapt hem uit. Hij grijnst, de burry moest

eens weten, maar wat niet weet wat niet deert. Het is bekend, de man is een groot vogelliefhebber en houdt er in zijn tuin een volière op na. Boze tongen beweren dat een mannetje van de groenvoorziening het schoonhoudt. Je vraagt je af wat je ervan moet geloven, een lastertong kan je verder brengen dan je benen je kunnen dragen. Hoor die meeuwen eens schreeuwen, dat wordt harde wind, zal je de boeren horen piepen. De tarwe is rijp om geoogst te worden, en harde wind slaat een kwart van de korrels eruit. Hij legt zijn hand op de kop van de hond en zegt: ‘Wat jij, Boef. De mens wikt maar God beschikt, zo is het altijd geweest en zal het blijven.’

Boef blaft, likt zijn hand en werpt een trouwe blik op zijn baas. Nelis lijnt hem steviger vast, slaat zijn handen om de handkruk van de kar en zegt: ‘Ik weet het Boef, ik weet het. Werken is voor de dommen, maar wij zijn van de werkende klasse, dus het is niet anders.’

Ratelend gaan de wielen over de straatklinkers. Helder klinkt het: ‘Haal vodden bij je moeder, krijg je een momentje!’